

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת חקת, תש"ע
מספר 866מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ותקצר נפש-הָעַם בְּדַרְךְ

בפרשתנו חל שינוי יסודי בכיוון מסעי בני ישראל במדבר. עד תחילת פרק כ' מסופר על מאורעות שקרו בשנתיים הראשונות אחרי יציאת מצרים, ואילו משם והלאה מתארת התורה את קורות ישראל בשנת הארבעים אחרי שקיבלו את הצו לנוע אל ארץ כנען (כ:כב), וכן כתוב: "וַיָּבֹאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל כָּל-הָעֵדָה מְדַבְּרִים בְּחֵדָה מְדַבְּרִים בְּחֵדָה הָרָאוּ וַיֵּשְׁבּוּ הָעָם בְּקֶדֶשׁ וַתִּמָּת שֵׁם מֶרְיָם וַתִּקְבְּרָ שֵׁם" (כ:א). מתברר ממה שכתוב להלן, שהחודש הראשון הנזכר הוא של שנת הארבעים.¹

אם עד עכשיו עברו בני ישראל תקופות שונות ומאכזבות של זינוק פסול או ישיבה לכאורה בחיבוק ידיים או נדודים ללא מטרה, הנה סוף-סוף באה הפקודה לפרק את המחנה ולצאת לדרך לארץ המובטחת, ארץ אבותיהם, ארץ כנען. בנסיבות אלה היינו מצפים שגל של הקלה ושמחה יציף את העם, סוף-סוף חוזרים למסלול המקורי, מגיעים ללשון החמישית של הגאולה – "והבאתי" (שמ' ו:ח). אבל במקום זאת אנו קוראים, להפתעתנו הרבה, על סדרה של טענות ותלונות² מרירות מאוד, על מחסור במצרכים חיוניים כמו מים ולחם. אצל דור יוצאי מצרים, עבדים ששוחררו פתאום מן התלות שבעבדות, לעולם של חוסר ביטחון ושל עצמאות, ניתן להבין את הפחד כשהם נתקלו בקשיים ואת הדחף לשוב לביטחון של "בית הסוהר". אך בקרב הדור החדש, אחרי קרוב לארבעים שנה של מנהיגותו של משה, הייתכן לשמוע הצהרה כמו "וְלָמָּה הִבַּאתֶם אֶת-קֶהֱל ה' אֶל-הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעֵירָנוּ" (כ:ד)? כיצד זה שאחרי תקופה כה ממושכת של עצמאות יתגעגע העם "לסיר הבשר" של מצרים?

לקושי הזה הוצעו כמה הסברים:

- 1) חז"ל ראו כאן קשר בין התלונות לפטירת המנהיגים: מרים בקדש (כ:א) ואהרון בה"ר ההר (כ:כד) שבזכותם היו לישראל במדבר מים לשותות והגנה של ענני הכבוד. בפטירת שניהם נסתלקו הבאר והעננים ונגרם לעם דאבון לב.
- 2) הנצי"ב מסביר שלתחושת הבלבול של העם גרם לא עצם המחסור בלחם ומים, אלא השינוי הכללי שקרה במעבר הקשה מהנהגה על-טבעית, שבה היו מורגלים, להנהגה טבעית עם כל חוסר הוודאות המלווה אותה. בעל "העמק דבר" כותב (כ:א):

מאז החלה הנהגה אחרת בישראל לא כמו שהיה עד כה בשנה האחרונה היה סוף הליכות הנסיי בהנהגה נפלאה. ועתה היו עומדים להיכנס לארץ ישראל ולהתנהג בהליכות הטבע תחת השגחת ד'.

אם נבדוק היטב את השינוי הזה נמצא שהגורם הפסיכולוגי הפנימי ביותר, התורם לחרדה מפני המצב החדש הבא עליהם, הוא מסובך: "וַיִּסְעוּ מֵהַר הַקָּדוֹשׁ יַם-סוּף לְסֹבֵב אֶת-אֶרֶץ אֲדוּם וַתִּקְצַר נַפְשׁ-הָעָם בְּדַרְךְ" (כא:ד). המילה "בדרך" אין פירושה כאן "היותו בדרך", אלא "בגלל

¹ רש"י (כ:ב) ולא היה מים לעדה - מכאן שכל ארבעים שנה היה להם הבאר בזכות מרים (ראו תענית ט ע"א).
² תלונות הדומות מאוד למה ששמענו מהדור הישן בחודש השני של השנה הראשונה (שמ' ט:כד; טז:ג).

הדרך" (רש"י). היה משהו מיוחד באופי הדרך שגרם טרדה לעם; העובדה שהדרך הזאת הובילה לעולם ריאלי, עולם של דם, יזע ודמעות, עולם שבו יש להילחם, עולם שבו הלחם אינו יורד מן השמים אלא יש להוציאו מארץ עקשנית, עולם שבו "יֵצֵא אָדָם לְפַעֵלוֹ וְלַעֲבֹדְתוֹ עֲדֵי-עָרֵב" (תה' קד:כג).

איזה שינוי דרמטי מהחיים הלא טבעיים שחיו עד עכשיו! אבל עיקר הדאגה נבע מן התחושה שאולי אין הם מוכנים לזה, אולי אין הם מיומנים ומצוידיים, אולי לא קיבלו את "המזון" הנכון שייתן להם את הכוח להתמודד עם התנאים החדשים. כך נשמע מתלונתם: "פִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בְּלֶחֶם הַקֶּלֶל" (כא:ה). "וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה": גם זה לשון 'קיצור נפש' ומאוס... דבר שאין יכול לסבלו הוא" (רש"י); קֶלֶל: קל ביותר (רס"ג) שאינו נותן כוח לאדם (חזקוני). הייתכן שהמן שהיה מכלכל אותם כל-כך הרבה שנים וטעמו היה "כצפיחית בדבש" יהיה עכשיו מאוס בעיניהם? אלא חששם היה שמה שהיה מתאים לסביבה מוגנת לא יהיה חזק דיו לעולם ריאלי! חשש לגיטימי במידה לא מבוטלת.

לתופעה הזאת היה משהו דומה בחוויות ובתגובות של היהודים למצב החדש שנוצר אחרי "האמנסיפציה" - הענקת זכויות אזרחיות ליהודי מערב אירופה. גם אז הבעיה הייתה לא רק הפיתוי שבהתבוללות, אלא מורת רוח מהמחשבה שאולי ה'מן' התרבותי שאכלו מאות שנים בגולה, החינוך שקיבלו בסביבה המוגנת של ה"שטעטל" לא יהיה חזק דיו ומזין דיו כדי לאפשר ליהודים להתמודד עם הדרישות והאתגרים של העולם המודרני. אולי הצדק עם מי שאמר שהתגובה הנכונה היא לא להסתגר עוד יותר בתוך הגטו, אלא להפך - להכניס את הטוב שבתרבות המודרנית לתוך מערכת החינוך שלנו וכך לצייד את הדור הבא במה שדרוש לא רק כדי להשתמש באמצעים החדשים אלא גם כדי להשתלב בתרבות המדעית, עד שאפשר יהיה להיות יצירתי וכך להגשים את החובה הדתית "מה הוא יוצר אף אתה יוצר".

ד"ר שמעון אליעזר הלוי ספירו
המרכז ללימודי יסוד ביהדות

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>.
כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת:
listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב:
sub parasha-l firstname lastname
first-name ו- last-name הינם
השם הפרטי ושם המשפחה של השולח..